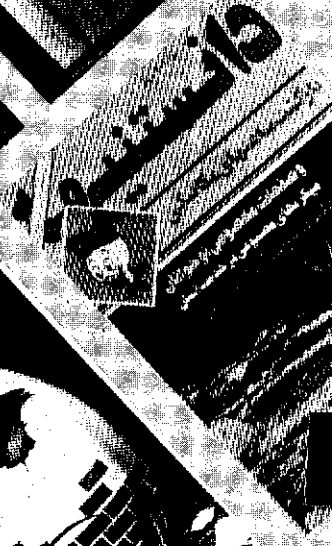
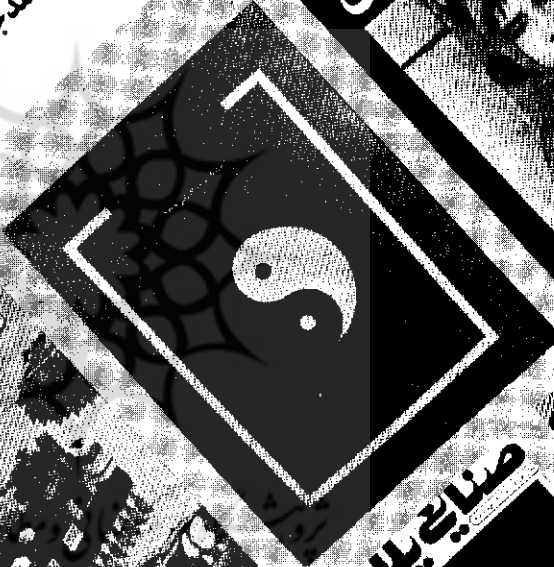

مطبوعات ایران

مجلات علمی - تخصصی ایران

مهدی - حسینیان زاده - سعید محمد جعفری *

مطلب حاضر، در اصل مقاله‌ای بوده بانام «بررسی مسایل مجلات علمی در جهان سوم، با تأکید بر ایران» که از سوی نویسندگان، در پنجمین کنگره بین‌المللی روزنامه‌نگاران علمی نویسن که از ۱۴ تا ۱۹ ژوئن ۱۹۸۷ در هامبورگ آلمان غربی برگزار شد، ارائه گردیده است.

مقصود از مجلات «علمی- تخصصی»، مجلاتی است که در حوزه علوم تجربی فعالیت دارند. بنابراین مجلات علوم انسانی و علوم اجتماعی در این مقاله مدنظر قرار نگرفتند.

از آنجا که متن اصلی مقاله به زبان انگلیسی نوشته شده، تاریخها چه در متن مقاله و چه در جدولها به میلادی است.

مقدمه:

نشریات ادواری علمی در جهان سوم، اگرچه به دلیل محتوای آنها از فشارهای سیاسی نظیر سانسور و اعمال نظر حکومتها در امان بوده‌اند، اما باز هم شرایط اجتماعی در روند تحول آنها بسیار مؤثر می‌باشد. به عبارتی رابطه عرضه و تقاضا در این مورد تأثیر مهمی داشته و هر دو متغیر عرضه و تقاضا نیز خود تابع متغیرهای دیگری بوده که آنها را باید در بررسی جامعه‌شناسی تاریخی این وسیله ارتباط جمعی جستجو کرد.

برای انجام دادن یک «تحلیل موضوعی» درباره تمامی مجلات علمی تاریخ مطبوعات ایران و کسب اطلاعات مربوط به این مجلات، از مجموعه‌های موجود در کتابخانه ملی ایران و منابع دیگری که در انتهای مقاله نام آنها آورده شده است، استفاده شد. اطلاعات مورد نیاز شامل: عنوان، موضوع، تاریخ انتشار نخستین شماره، مدت انتشار، فاصله انتشار و ناشر (به تفکیک دولتی و خصوصی) به کامپیوتر داده شد و نتایج به صورت جدولها و نمودارهای پیوست ارائه گردید.

با اینکه کوشش شد که اطلاعات مربوط به تمامی مجلات علمی تاریخ ۱۲۱ ساله مطبوعات علمی ایران جمع‌آوری شود، اما به دلیل تردید در ثبت تمامی مجلات، در مواردی که نتیجه‌گیریهای مهمی باید انجام می‌شد، اطلاعات موجود به صورت نمونه فرض شد و نتایج با فرمول کای اسکویر^۲ در سطح اطمینان ۹۹/۹ درصد مورد آزمون قرار گرفت.

1- Subject Analysis.
2- Chi- Square Test.

● بررسی جامعه‌شناسی تاریخی مجلات علمی در ایران

نخستین مجله علمی ایران، ۱۱ ژانویه ۱۸۶۴ یعنی ۲۷ سال بعد از انتشار نخستین روزنامه در ایران، به دستور ناصرالدین شاه و به صورت ماهنامه منتشر شد^(۱). شاه می‌خواست به تقلید از کشورهای اروپایی در ایران نیز مجله علمی منتشر شود. [۶۴ سال قبل از آن تاریخ، در سراسر جهان یک صد عنوان مجله علمی منتشر می‌شد که ظرف ۱۵۰ سال به هزار برابر و ظرف ۱۶۸ سال به دوهزار برابر رسید^(۲)].

تیراژ این مجله حدود یک هزار نسخه تخمین زده می‌شود^(۳). این مجله در جامعه‌ای منتشر می‌شد که از حدود ۱۱/۵ میلیون جمعیت آن، ۱۰ میلیون نفر به صورت ایلی و چادرنشین زندگی می‌کردند و فقط ۱۳ درصد آن در شهرها ساکن و تقریباً اکثریت جامعه بی‌سواد بودند^(۴).

از آن تاریخ (۱۸۶۴) تا ۱۹۸۵، دویست و پنج مجله علمی در ایران انتشار یافت. طبق جدول شماره یک، هریک از این مجلات به طور متوسط حدود ۶ سال عمر کردند (برخی از آنها پس از انتشار چند شماره و در همان سال اول تعطیل شدند و مجله‌ای نیز ۴۰ سال عمر کرد). نمودار شماره ۱ - که براساس تاریخ انتشار مجلات علمی (به تفکیک دولتی و خصوصی) تنظیم شده، نشانگر این مطلب است که در طی این مدت - به جز دو حرکت نزولی کوچک، انتشار مجلات علمی در مجموع رشدی فزاینده داشته است. اما برای آنکه بتوان واقعیت را بیشتر جستجو کرد، نموداری ابداعی براساس تاریخ انتشار و مدت دوام مجلات علمی به تفکیک رشته‌های گوناگون و ناشران خصوصی و دولتی تنظیم شد (نمودار شماره ۲) که اساس بررسی ما را تشکیل می‌دهد.

این نمودار حاکی از نقصانها، کم‌رشدیها و توقفهای خاص است، به طوری که مثلاً طی سالهای ۱۸۸۵ تا ۱۹۰۰ هیچ مجله علمی در بازار ایران نبوده است. سالی که نخستین مجله علمی ایران (علمیه دولت علیه ایران) منتشر شد، تعداد محصلان (محصل به معنای امروزی) فقط ۳۸۷ نفر بود^(۵).

قیمت هر نسخه از نخستین مجله علمی ایران ۱۵ شاهی بود که با توجه به سطح قیمتها در آن موقع، چیزی در حدود قیمت ۲/۴ کیلوگوش یا ۳۳ تخم‌مرغ و یا ۱۳/۲ کیلوان بود^(۶). این چنین قیمتی بسیار زیاد و از قدرت خرید اکثریت جامعه خارج بود.

بنابراین، دو عامل اصلی برای تقاضای مجلات علمی یعنی سواد و رابطه قدرت خرید با قیمت نشریه، در آن سالها به هیچ وجه برای پیشرفت مجلات علمی مناسب نبوده است.

ما اثر این مطلب را در نمودار شماره ۲ می‌بینیم. هر کدام از خطوط افقی نماینده یک مجله بوده و طول هر خط نماینده مدت دوام آن

مجله است. می‌بینیم طی ۱۸۶۴ تا ۱۹۳۵، یعنی طی ۷۱ سال تلاشهایی چه از سوی بخش خصوصی و چه دولتی، برای انتشار مجلات علمی برای عامه انجام می‌شود و اما هیچ کدام از این مجلات حتی پنج سال دوام نمی‌آورند.

در نمودار شماره ۲، سماجت برای انتشار مجلات علمی در زمینه پزشکی طی سالهای ۱۹۰۶ تا ۱۹۳۷ به صورت خطوطی بسیار باریک و مکرر به خوبی دیده می‌شود: ۱۶ تلاش از سوی ناشران خصوصی برای انتشار مجله علمی در زمینه پزشکی حداکثر عمر هریک از آنها فقط دو سال (متوسط ۱/۲ سال).

این سماجت از سوی ناشران خصوصی از کجا ناشی می‌شد؟ آمار نشان می‌دهد که در سال ۱۹۲۴، در ایران ۲۵۳ پزشک تحصیل کرده مشغول کار بودند^(۷). در حالی که در سالهای انتشار نخستین مجله علمی در ایران، تعداد پزشکان تحصیل کرده ایرانی بسیار کمتر از این رقم بود.

تا قبل از سال ۴۰-۱۹۳۵، پنج مجله کشاورزی منتشر شد که ناشر تمامی آنها دولت بود؛ مقاوم در برابر عدم فروش و شاید با توزیعی رایگان. برخی از این مجلات تا ۸ سال نیز عمر کردند (متوسط ۵/۵ سال).

به این ترتیب تا سال ۱۹۴۱ فقط ۳ درصد از مطبوعات منتشر شده در ایران را مجلات علمی تشکیل می‌داد^(۸).

نمودار شماره ۲، نشان می‌دهد که طی سالهای ۱۹۳۵ تا ۱۹۴۵، انتشار و دوام مجلات علوم کاربردی شکل تازه‌ای به خود گرفت. علت این امر نیز ناشی از تحولات اجتماعی در کشور بود.

قیمت مجلات علمی به صورتی درآمده بود که از آن حالت کالای بسیار لوکس سال ۱۸۶۴ خارج شده بود. قیمت یک مجله علمی تازه منتشر شده در سال ۱۹۳۷، حدود ۳ ریال بود^(۹) و این قیمت براساس مقایسه‌ای که با آگهیهای کالا در آن سالها شد، چیزی در حدود قیمت یک قوطی کمپوت بود^(۱۰).

آمار تعداد باسوادان و محصلان نیز بسیار تغییر یافته بود. در سال ۱۹۴۱، بیش از سی صد هزار دانش‌آموز در مدارس مشغول تحصیل بودند^(۱۱). در همان سالها حدود ۳۴۰۰ تن ماشین‌آلات صنعتی وارد کشور شد^(۱۲) در حالی که آمار گمرکی سال ۱۹۲۶ ورود چنین ماشین‌آلاتی را صفر نشان می‌دهد، مصرف بنزین در کشور نسبت به سال ۱۹۲۶، حدود ۵۰ برابر شده بود^(۱۳).

اما همان نمودار شماره ۲، تحول حقیقی در انتشار مجلات علمی را در حدود سالهای ۱۹۶۵ به بعد نشان می‌دهد. در سالهای ۱۹۴۵ تا ۱۹۵۵، بسیاری از متغیرهای بازدارنده‌ای که تاکنون به آن اشاره شد، جای خود را ترک کرده بودند.

تعداد محصلان ۲/۶ برابر ده سال قبل، تعداد پزشکان ۴/۷ برابر ده سال قبل، میزان واردات

ماشین آلات ۲/۹ برابر ده سال قبل، رقم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخل دو برابر ده سال قبل (۱۴)، اما تعداد مجلات علمی فقط ۶ نسخه (۱۰ سال قبل ۵ نسخه) بود. اما در آن سالها دو اتفاق افتاد که ما آنها را ریشه اصلی عدم رشد مجلات علمی در ایران می‌دانیم:

اتفاق نخست، افزایش درآمد نفت بود. دلارهای حاصل از نفت باید مجدداً به کشورهای خریدار بازمی‌گشت، پس لازم بود ایران به کشوری مصرف‌کننده و وابسته تبدیل شود. مثلاً درآمد نفت ایران در سال ۱۹۶۲ به ۵۳ میلیون و ۷۸۶ هزار دلار و پنج سال بعد به ۹۴ میلیون و ۷۵۴ هزار دلار رسید. به همین ترتیب درآمد سرانه در سال ۱۹۶۲ به ۲۰۵ میلیون دلار، در ۱۹۷۱ به ۴۵۰ دلار و در ۱۹۷۷ به ۲۰۶۹ دلار رسید (۱۵).

اتفاق دوم این بود که ایران بسیار دیرتر از غرب وارد کلهکشان گوتنبرگ مورد نظر مارشال مک لوهان شد (۳۴۷ سال دیرتر)، در حالی که به کمک درآمد حاصل از نفت و وجود یک جامعه مصرفی نیازمند به تبلیغات، فقط ۲۰ سال پس از تأسیس نخستین فرستنده رادیویی در جهان و ۲۲ سال پس از گشایش نخستین فرستنده تلویزیونی در جهان، صاحب رادیو و تلویزیون شد. در واقع قبل از اینکه جامعه ایرانی اقامت در کلهکشان گوتنبرگ را به خوبی لمس کند، وارد کلهکشان مارکنی (۱۶) شد.

نتیجه آن شد که در سال ۱۹۶۲، پس از گذشت ۱۲۹ سال از انتشار نخستین روزنامه در ایران و ۲۲ سال پس از تأسیس نخستین فرستنده رادیویی و ۴ سال پس از تأسیس نخستین فرستنده تلویزیونی در ایران، نسبت این سه وسیله ارتباط جمعی به صورت غیرعادی زیربافت. در سال ۱۹۶۲، در ایران برای هر هزار نفر ۷۰ گیرنده رادیو، ۵ گیرنده تلویزیون و فقط ۱۵ نسخه روزنامه وجود داشت. در حالی که در همان سال در ژاپن برای هر هزار نفر، ۲۰۰ گیرنده رادیو، ۱۴۰ تلویزیون و ۱۰ روزنامه وجود داشت. یعنی اگر همان نسبت ژاپن در ایران می‌بود، باید در مقابل ۱۵ نسخه روزنامه فقط ۷ رادیو وجود می‌داشت، نه ۷۰ رادیو!

این ارقام، ۸ سال بعد از آن (۱۹۷۰) باز هم تفاوت بیشتری کرد. در آن سال در ایران برای هر هزار نفر ۱۴۰ رادیو وجود داشت، در حالی که تعداد روزنامه همان ۱۵ نسخه برای هر هزار نفر باقی مانده بود (۱۷)، ۶۴ درصد سطح زیر چاپ روزنامه‌های پرتیراژ و ۴۲ درصد سطح زیر چاپ مجلات هفتگی را آگهی تشکیل می‌داد (۱۸)، آگهی برای هدف نهایی که همان بازگشت دلارهای نفتی به خریداران آن از طریق توسعه جامعه مصرفی وابسته بود.

همان‌طور که قبلاً گفته شد، نخستین مجله

علمی ایران مجموعه‌ای بود برای عامه. اما نخستین مجله علمی کاربردی، یک مجله کشاورزی بود به نام فلاح مظهری که در سال ۱۹۰۰ به وسیله دولت منتشر شد و تا ۷ سال دوام آورد (۱۹). در جدول زیر تاریخ انتشار نخستین مجلات علوم کاربردی ایران آورده شده است:

● جدول شماره ۱ - تاریخ انتشار نخستین مجلات علمی در ایران

کشاورزی	۱۹۰۰
پزشکی	۱۹۰۶
دامپزشکی	۱۹۱۵
تکنولوژی	۱۹۱۸
بهداشتی	۱۹۲۱
آب‌رسانی، مخابرات، مهندسی	۱۹۲۵
ساختمان و معماری	۱۹۴۶
سرمایه‌گذاری	۱۹۵۰
هواپیمایی و فضا	۱۹۵۳
داروپزشکی	۱۹۵۱
روان‌پزشکی	۱۹۵۸
دانش پزشکی	۱۹۶۴
علوم کشاورزی	۱۹۷۲

تطبيق نمودار شماره ۲ و جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که اگرچه مجلات کشاورزی نخستین مجلات علوم کاربردی بودند که در ایران نشر یافتند، ولی مجلات رشته‌های دیگر بویژه گروه پزشکی رشدی بسیار بیشتر داشتند به طوری که در این مدت ۱۲۱ سال، ۴۲ درصد مجلات علمی را مجلات پزشکی تشکیل می‌داد، در حالی که مجلات کشاورزی، علی‌رغم آنکه از حمایت سرمایه‌های دولت برخوردار بود، ۶/۶ درصد را شامل می‌شد. در واقع تعداد مجلات گروه پزشکی طی ۱۲۱ سال گذشته ۲/۵ برابر تعداد مجلات گروه کشاورزی بوده است. محاسبه فرمول کای اسکور نشان می‌دهد که با ۹۹/۹ درصد اطمینان، مجلات پزشکی رشد بیشتری نسبت به مجلات کشاورزی

داشتند. (۲۰)

اگر آخرین سالهای قبل از انقلاب اسلامی را نگاه کنیم، این تفاوت باز هم دیده می‌شود، در آن سالها تعداد مجلات علمی مربوط به پزشکی روی میز روزنامه‌فروشیها، ۳۰ درصد بیشتر از مجلات کشاورزی بود، در حالی که شاغلان بخش کشاورزی ۸۳ برابر شاغلان بخش پزشکی بودند. (۲۱)

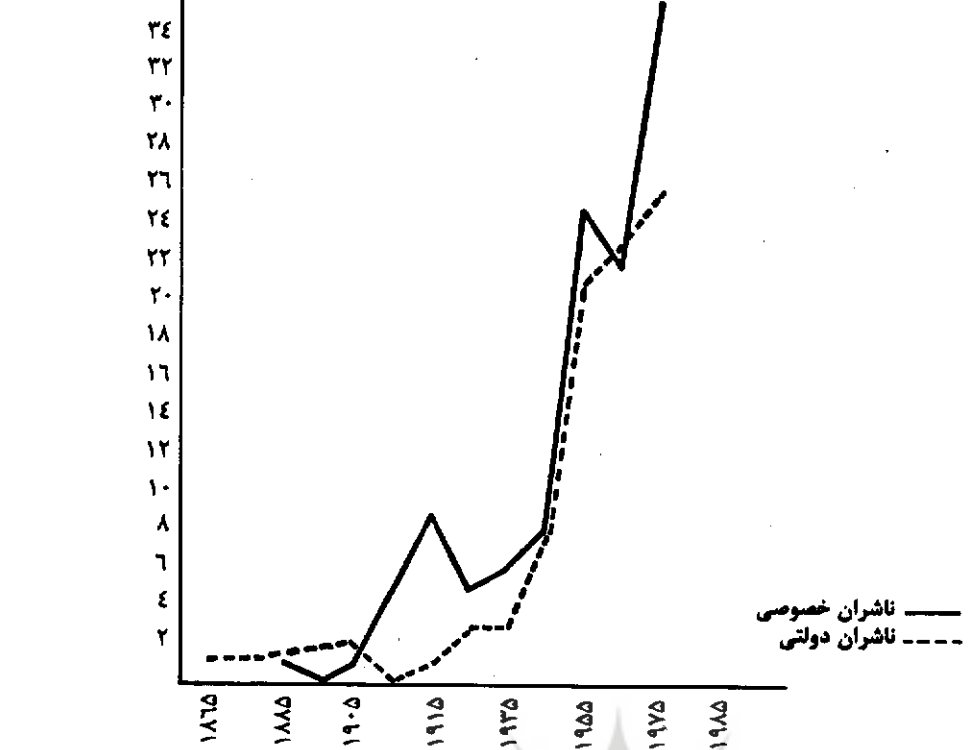
در آن سال، در حالی که نزدیک به ۶۰ میلیون دام در کشور نگهداری می‌شد (۲۲)، ۵۵/۵ درصد جمعیت شاغل کشور به کشاورزی اشتغال داشتند و سطح جنگلهای کشور بیش از ۱۸ میلیون هکتار بود (۲۳). تعداد مجلات علمی گروه کشاورزی فقط ۱۷ عنوان بود که ۱۴ عنوان آن به وسیله دولت منتشر می‌شد.

این تفاوت نیز ناشی از کمبودی و بی‌سوادی در میان سه میلیون شاغل گروههای کشاورزی و در مقابل آن بالای بودن سطح تحصیلات شاغلان گروه پزشکی بود. البته نقش شرکتهای دارویی را که به انتشار مجلات پزشکی مبادرت می‌کردند، نیز نباید نادیده گرفت. آن چنان که در جدول شماره ۱ می‌بینیم، متوسط نسخه در سال مجلات داروپزشکی ۱۷/۳ بوده و از این نظر بالاترین نسبت را در میان مجلات علمی ۱۲۱ ساله ایران داشته است. در این جا نیز عامل بازار مصرف و فروش نقش داشته است. سال ۱۹۶۷، بیشترین حجم سرمایه‌گذاری خارجی وارده به کشور در صنایع داروسازی بوده است (۲۴).

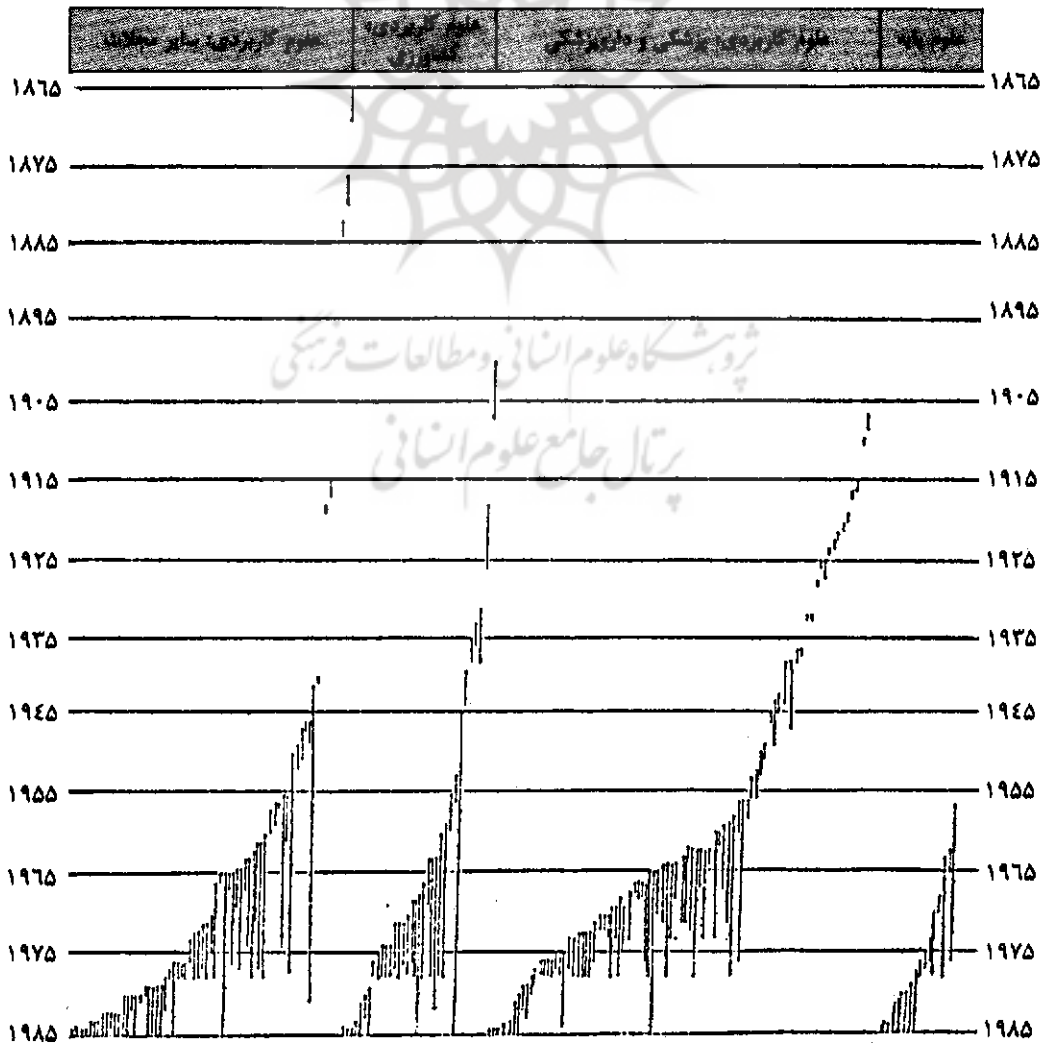
نکته دیگر این است که همان‌طور که نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد، در سال ۱۹۷۸ به علت وقوع انقلاب اسلامی در ایران بسیاری از مجلات علمی متوقف شدند. پس از چندسال انتشار مجلات علمی آغاز شد، اما با بافتی جداگانه. مثلاً اکثر شرکتهای دارویی ملی اعلام شدند و آنها بخشی از عایدات خود را برای توسعه رشته‌پزشکی به انتشار مجلات علمی اختصاص دادند، آنچنان که یکی از این مجلات از سال ۱۹۸۳ در تیراژ ۲۰۰۰۰ منتشر و به صورت رایگان بین صاحبان مشاغل گروه پزشکی توزیع شده است، این مجله فاقد هر نوع آگهی می‌باشد. (۲۵)

مجلات علوم کاربردی مربوط به تکنولوژی نیز که در نمودار به عنوان سایر مجلات علوم کاربردی نشان داده شده، رشدی بیش از مجلات کشاورزی و کمتر از مجلات پزشکی داشته و از بالاترین دوام برخوردار بوده‌اند. قدیمی‌ترین مجله تخصصی در این رشته به سال ۱۹۱۸ منتشر شد، اما یکسال بیشتر دوام نیاورد و پس از آن به مدت ۱۷ سال در این رشته مجله‌ای منتشر نشد. رشد این گروه از مجلات از سال ۱۹۴۶ شروع شد. در گروه علوم پایه نخستین مجله در زمینه ریاضیات، به سال ۱۹۲۰ منتشر شد، اما فقط یکسال دوام آورد و تا ۲۶ سال دیگر مجله‌ای در زمینه علوم پایه منتشر نشد. ۴۲ درصد از مجلات علوم پایه پس

● نمودار شماره ۱- رشد انتشار مجلات علمی- تخصصی در ایران (۱۸۶۵ تا ۱۹۸۵ م.)

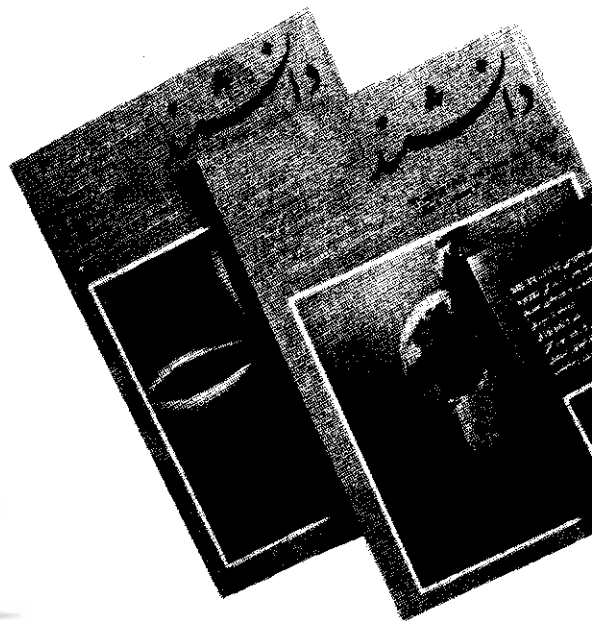

● نمودار شماره ۲- روند انتشار و عمر مجلات علمی- تخصصی ایران (۱۸۶۵ تا ۱۹۸۵ م.)

● جدول شماره ۲. مجلات علمی- تخصصی ایران در سال ۱۹۸۵ و مقایسه آن با مجلات دیگر

موضوع	ناشر		متوسط شماره در هر سال	متوسط تیراژ
	دولتی	خصوصی جمع		
گروه (A) - پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی				
● پزشکی	۹	۱	۱۰	۶۷۲
● دندانپزشکی	۱	-	۱	۲۲۵۰
● داروسازی	۲	-	۲	۱۸۷۵۰
● بهداشت عمومی	۲	-	۲	۲۲۶۷
جمع	۱۴	۱	۱۵	۸۹۱۶
گروه (B) - کشاورزی و رشته‌های وابسته				
● کشاورزی	۶	۱	۷	۳۶۱۰
● آبیاری	۴	-	۴	۱۸۰۹
● دامپزشکی	۲	-	۲	۱۶۶۷
جمع	۱۲	۱	۱۳	۵۱۸
گروه (C) - علوم کاربردی				
● تکنولوژی	۷	۴	۱۱	۲
● فناوری‌های نوین	۱	-	۱	۲۰۰۰۰
● کامپیوتر	۱	-	۱	۱۵۰۰
● مجلات علمی عامه	۳	۶	۹	۳۶۹۰۳
جمع	۱۲	۱۰	۲۲	۹۵
گروه (D) - علوم خالص				
● ریاضیات	-	۲	۲	۳۵۰۰
● فیزیک	۷	-	۷	۸۴۱
● شیمی و رشته‌های وابسته	۱	-	۱	۵۰۰۰
جمع	۸	۲	۱۰	۳۷۴
جمع کل مجلات علمی				
	۴۶	۱۴	۶۰	۱۴۵۰۴
مجلات اقتصادی، ورزشی، آموزشی، سیاسی، دینی و ...				
	۹۵	۳۲	۱۲۷	۱۲۸
مجلات تفریحی				
	۱۴۱	۴۶	۱۷۳	۱۰۹

در حالی که مجلات غیر علمی به طور متوسط هر ۲۸ روز یکبار منتشر می‌شدند، مجلات علمی هر ۵۲ روز یکبار انتشار می‌یافتند. اگر عامل فاصله انتشار را نیز در نظر بگیریم، نتیجه به صورت دیگری درخواهد آمد. در واقع با در نظر گرفتن فاصله انتشار می‌توان گفت که در سال ۱۹۸۵ برای هر صد ایرانی ۶ سال به بالای ۳۳۲ نسخه مجله منتشر می‌شده که ۳۰۶ نسخه آن را مجلات علمی تشکیل می‌داده است. (توضیح آنکه در سال ۱۹۸۵ نسبت باسوادان کشور به ۶۲ درصد جمعیت ۶ سال به بالا رسیده که نسبت به ده سال قبل از آن ۴/۵ درصد بیشتر شده است).

تیراژ متوسط مجلات علمی در سال ۱۹۸۵ در ایران حدود ۱۴ هزار و ۵۰۰ نسخه می‌باشد، در

از انقلاب (یعنی طی ۸ سال) و ۵۸ درصد بقیه، طی ۱۳ سال بقیه تاریخ مطبوعات علمی ایران منتشر شدند.

● مجلات علمی ایران در سال ۱۹۸۵

انتخاب سال ۱۹۸۵ به عنوان انتهای مدت مورد بررسی به این دلیل بود که در سال ۱۹۸۶ به علت شرایط خاص ناشی از جنگ در کشور، مطبوعات ایران دچار بحران کاغذ شدند و این بحران سبب کاهش تیراژ و در مواردی نیز عدم انتشار چند شماره از برخی مجلات شد. بنابراین سال مذکور نمی‌توانست به عنوان نماینده‌ای مناسب از سالهای اخیر باشد.

۳۲ درصد از مجلات منتشر شده در سال ۱۹۸۵ را مجلات علمی تشکیل می‌داده است.

حالی که متوسط تیراژ مجلات غیر علمی ۴۳ هزار و ۳۹۰ نسخه می باشد (نزدیک به سه برابر مجلات علمی). اگر تیراژ مجلات علمی برای عامه را از گروه مجلات علمی حذف کنیم، متوسط تیراژ بقیه مجلات علوم کاربردی و علوم پایه به ۶۹۴۰ نسخه می رسد که یک ششم تیراژ متوسط مجلات دیگر است. (جدول شماره ۲).

در طی ۱۲۱ سال مورد بررسی، به طور متوسط ۵۷ درصد از مجلات علمی به وسیله ناشران خصوصی و ۴۲ درصد بقیه به وسیله ناشران دولتی منتشر می شده است، در حالی که در سال ۱۹۸۵، ۷۷ درصد از مجلات علمی را ناشران دولتی و ۲۳ درصد بقیه را ناشران خصوصی منتشر می کرده اند.

یکی از علل این تفاوت چشمگیر، ملی شدن چند مؤسسه بزرگ مطبوعاتی و چند دانشکده خصوصی است.

همان طور که قبلاً گفته شد، پس از سال ۱۹۸۷، مجلات علوم پایه رشد چشمگیری داشته اند. اگرچه به طور متوسط، هر مجله هر سال ۳/۴ شماره منتشر می کند و از این نظر پس از سه رشته علوم کاربردی قرار دارد، اما متوسط تیراژ آن از برخی علوم کاربردی پیشی گرفته است، ولی هنوز در سطح بسیار پایین و ۱۹۵۶ نسخه می باشد.

انتشار مجلات علمی پس از انقلاب رشد کرده، به طوری که ۲۲ درصد مجلات علمی تاریخ مطبوعات ایران مربوط به ۷ سال مذکور و ۷۸ درصد بقیه مربوط به ۱۱۴ سال قبل بوده است. این مجلات فرزندان همان مجلاتی بودند که طی ۱۴۱ سال گذشته، هر چند گاه یک بار منتشر می شدند و وقتی استقبال چندانی از آنان نمی شد، می مردند. در واقع یک صد سال پس از نخستین مجله علمی برای عامه بود که مجله دانشمند منتشر شد و توانست تاکنون به حیات خود با تیراژی حدود ۲۰/۰۰۰ ادامه دهد. اما مجله دانستنیها که سال ۱۹۷۹ شروع به انتشار نمود، اکنون یکی از پرتیراژترین مجلات ایران بوده و در سال ۱۹۸۵ حدود یک صد و ده هزار تیراژ داشته است.

● آینده نگری مجلات علمی در ایران

آمارهای جدول ۱ و ۲ نشان می دهد که عصر تازه ای از توجه به مجلات علمی در ایران در حال آغاز است که اگر از موانع و آفتگاهی که در پیش رو دارد در امان بماند، می تواند نقش مهمی در پیشرفت جامعه داشته باشد. در زیر دلایل شروع عصر تازه و سپس آفتهای آن ذکر می شود:

۱- تعداد باسوادان در کشور رو به افزایش است. در حالی که در سال ۱۹۵۶، فقط ۱۵/۴ درصد جمعیت ۶ سال به بالای ایران باسواد بود، این نسبت در سال ۱۹۶۶ به ۴۷/۵ درصد و در سال ۱۹۸۶ به ۶۱/۹ درصد رسید. بدیهی

● جدول شماره ۳- مجلات پزشکی ایران (از ابتدا تا ۱۹۸۵)

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
حفظ الصحة	۱۹۰۶	۲	۱۲	خصوصی
طبابت	۱۹۰۸	۱	۴	خصوصی
طب نظری	۱۹۱۶	۱	۱۲	خصوصی
طبی	۱۹۱۹	۱	۱۲	خصوصی
طب کنوس	۱۹۲۰	۱	۱۲	خصوصی
طب	۱۹۲۲	۱	۱۲	خصوصی
طب جدید	۱۹۲۳	۲	۱۲	خصوصی
صحت	۱۹۲۵	۲	۲۴	خصوصی
طب	۱۹۲۵	۱	۱۲	خصوصی
نمای صحت	۱۹۲۷	۱	۱۲	خصوصی
صحت نامه ایران	۱۹۲۴	۱	۱۲	خصوصی
نامه پزشکی	۱۹۲۴	۱	۱۲	خصوصی
نامه درمان	۱۹۲۶	۱	۱۲	خصوصی
درمان	۱۹۲۶	۲	۱۲	خصوصی
راه سلامت	۱۹۲۷	۱	۱۲	دولتی
مجله دانشکده پزشکی تهران	۱۹۴۲	۲	۱۲	دولتی
نامه پزشکان	۱۹۴۳	۶	۲۴	خصوصی
تندرست	۱۹۴۶	۲۷	۱۲	خصوصی
اخبار و اطلاعات پزشکی	۱۹۵۲	۴	۶	خصوصی
جهان پزشکی	۱۹۵۶	۴	۱۲	خصوصی
آکادمیکای ایران	۱۹۵۶	۲۰	۴	دولتی
طب و پزشکی	۱۹۵۹	۸	۴	دولتی
مجله پزشکی دانشگاه مشهد	۱۹۶۰	۱۳	۲۴	دولتی
طب عمومی	۱۹۶۱	۴	۶	دولتی
سکن پزشکی	۱۹۶۲	۱۱	۱۲	خصوصی
پزشکی و جراحی	۱۹۶۳	۸	۶	خصوصی
فانن پزشکی	۱۹۶۴	۹	۶	خصوصی
پژوهشهای ایران	۱۹۶۵	۲۱	۴	خصوصی
پزشک خانواده	۱۹۶۶	۱۰	۱۲	خصوصی
طب امروز	۱۹۶۶	۲	۱۲	خصوصی
پزشکی قانونی	۱۹۶۶	۲	۶	خصوصی
بیماریهای پوستی	۱۹۶۸	۶	۶	دولتی
پزشکی شهرهای	۱۹۶۸	۱۰	۶	دولتی
نظام پزشکی	۱۹۶۹	۴	۶	خصوصی
تازمهای پزشکی	۱۹۷۰	۲	۶	خصوصی
مجله پزشکی دانشگاه جندی شاپور	۱۹۷۱	۵	۴	دولتی
خلاصه پزشکی	۱۹۷۲	۶	۱۲	خصوصی
پیک سنوایی	۱۹۷۲	۵	۴	خصوصی
مجله مرکز طبی کودکان	۱۹۷۳	۴	۴	دولتی
علوم تندرستی	۱۹۷۵	۲	۴	دولتی
پیکوش	۱۹۷۵	۲	۴	دولتی
بیمارستان کودک	۱۹۷۶	۲	۳	دولتی
مجله دانشگاه جندی شاپور	۱۹۷۶	۲	۶	دولتی
قلب و عروق	۱۹۷۶	۲	۴	دولتی
مجله جراحی دانشگاه شیراز	۱۹۷۷	۲	۴	دولتی
بیمارستان	۱۹۸۱	۶	۴	خصوصی
نسخه	۱۹۸۳	۲	۱۲	خصوصی
انستیتو باستور	۱۹۸۴	۱	۳	خصوصی
پیک مانا	۱۹۸۵	۱	۱۲	خصوصی
بیماریهای کودک	۱۹۸۵	۱	۴	خصوصی

● جدول شماره ۴- مجلات دندان پزشکی ایران

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
مجله دندان پزشکی دانشگاه تهران	۱۹۶۲	۵	۶	دولتی
اسپشلسی در جهان	۱۹۶۴	۴	۱۲	خصوصی
جامعه دندان پزشکان	۱۹۶۴	۱۴	۶	خصوصی
مجله دندان پزشکی دانشگاه طب	۱۹۶۷	۶	۴	خصوصی

● جدول شماره ۵- مجلات روان پزشکی ایران

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
سلامت فکر و بهداشت روانی	۱۹۵۸	۲۰	۱۲	خصوصی
بهداشت روانی	۱۹۵۹	۱۳	۱۲	خصوصی
روح سالم	۱۹۶۵	۱۳	۱۲	خصوصی
روان پزشکی	۱۹۶۹	۹	۶	خصوصی
نارهای روان پزشکی	۱۹۷۰	۲	۶	خصوصی
بازتاب	۱۹۷۹	۴	۴	خصوصی

● جدول شماره ۶- مجلات داروسازی

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
پزشک و دارو	۱۹۵۶	۲	۱۲	خصوصی
مجله داروسازی	۱۹۶۲	۱۰	۱۲	خصوصی
دارو پزشکی	۱۹۶۵	۵	۶	خصوصی
دارو پخش	۱۹۶۶	۳	۱۲	خصوصی
دارو پزشکی	۱۹۷۰	۳	۱۲	خصوصی
جامعه داروسازان	۱۹۷۲	۶	۱۲	خصوصی
طب و دارو	۱۹۷۹	۳	۵۴	خصوصی
رسالة داروسازی	۱۹۸۰	۶	۱۲	خصوصی
دارو و درمان	۱۹۸۴	۲	۱۲	خصوصی

است هر چه نسبت باسوادان بالاتر رود، بازار بالقوه مطبوعات وسیعتر خواهد بود.

۲- توسعه دانشگاهها و افزایش تعداد دانشجویان و فارغ التحصیلان دانشگاههای داخل کشور، در افزایش بازار بالقوه مطبوعات علمی تأثیر دارد. فارغ التحصیلان تحصیلات عالی در ایران، در سال ۱۹۶۶ به حدود ۱۰۸ هزار و در سال ۱۹۷۶ به ۲۸۳ هزار رسید.

۳- شرایط جنگ، تحریمهای ۱۳۵۵ اقتصادی، کاهش درآمد نفت، عدم ورود کالاهای لوکس و حتی برخی کالاهای ضروری از خارج، سبب شده که جامعه به رفع نیازهای خود در داخل کشور کم و بیش توجه کند انتشار مجلاتی چون «ریخته گری» با تیراژ ۳۰۰۰ نسخه از آن نمونه است. این مجله که ۱۰۰ درصد محتوای آن را گزارش تجربیات در این زمینه و یا تحقیقات کتابخانه‌ای است و ترجمه مستقل در آن بسیار کم دیده می‌شود، می‌تواند مأخذی برای ریخته گران ایران محسوب شود.

۴- تأسیس بنیادی به نام جهاد دانشگاهی سبب شد که مجلات علمی در زمینه علوم پایه به کمک استادان دانشگاهی منتشر شود. نمونه آن مجله شیمی و مهندسی شیمی ایران است. بررسی محتوای این مجله نشان می‌دهد که در آن گزارشات تحقیقی پایه‌ای که در ایران انجام شده، همراه با نتیجه تحقیقات کاربردی دیگری که تماماً در همین زمینه در ایران انجام شده، منتشر می‌شود.

۵- تأسیس سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران برای حمایت از مخترعان و نوآوران ایرانی سبب شد که برای اولین بار در ایران از نوآوران کشور حمایت جدی به عمل آید. و نتیجه آن شد که در سال ۱۹۸۶ نزدیک به ۹۰۰ خبر در زمینه اختراعات و نوآوریهای انجام شده در ایران در مطبوعات علمی و غیر علمی (خبری) منتشر شود و توجه عامه به این زمینه جلب گردد.

۶- توقف مجلات عمومی به سبک غربی (با محتوای توجه به ستاره‌های سینما و خبرهای جنجالی و غیره)، سبب شد که گروهی از خوانندگان سابق این مجلات، به مجلات علمی برای عامه روی آورند. تا جایی که برای نخستین بار در تاریخ مطبوعات ایران یکی از دو مؤسسه مطبوعاتی بزرگ کشور که صاحب یکی از دو روزنامه پرتیراژ عصر است، به انتشار مجله‌ای علمی با تیراژی بالا اقدام کرد و تیراژ یک مجله علمی برای عامه دیگر در حد تیراژ روزنامه‌های اصلی یومیه قرار گرفت.

۷- وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران، مجلات علمی دانشگاهی و علوم پایه را به دو دسته تقسیم کرده است. دسته نخست مجلاتی است که انتشار مقاله در آنها از سوی استادان دانشگاه سبب دریافت امتیاز برای ارتقای رتبه دانشگاهی خواهد شد. این امر سبب می‌شود که انگیزه برای تهیه مقالات مناسب برای جامعه

● جدول شماره ۷- مجلات بهداشت عمومی ایران

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
صحة و خيريه	۱۹۲۱	۱	۱۲	خصوصی
بهداشت	۱۹۴۶	۱	۱۲	خصوصی
بهداشت	۱۹۴۹	۲	۶	دولتی
شفا	۱۹۵۰	۳	۱۲	خصوصی
بهداشت برای همه	۱۹۵۳	۳	۶	دولتی
بهداشت امروز	۱۹۶۰	۲	۶	دولتی
بهداشت شهر تهران	۱۹۶۲	۲	۲	دولتی
بهداشت مردم	۱۹۶۲	۱۶	۱۲	خصوصی
زبانی وزلنگی	۱۹۶۳	۵	۴	خصوصی
بهداشت ایران	۱۹۶۳	۶	۴	خصوصی
بهداشت جهانی	۱۹۶۵	۱	۴	دولتی
بهداشت	۱۹۶۶	۲	۲۴	دولتی
ایستاد بهداشت محیط	۱۹۶۸	۲	۱۲	خصوصی

● جدول شماره ۸- مجلات دامپزشکی

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
بیطاری	۱۹۱۵	۱	۱۲	خصوصی
دامپزشکی	۱۹۳۷	۶	۱۲	خصوصی
نامه دامپزشکی	۱۹۳۹	۱۰	۱۲	دولتی
مجله دانشکده دامپزشکی	۱۹۶۴	۲	۴	دولتی
جامعه دامپزشکان	۱۹۷۲	۶	۱۲	خصوصی

● جدول شماره ۹- مجلات تکنولوژی (عمومی)

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
کلی	۱۹۱۸	۱	۱۲	خصوصی
علمی دولتی	۱۹۲۵	۱	۱۲	خصوصی
کانون مهندسين	۱۹۴۱	۴	۴	خصوصی
صنعت	۱۹۴۷	۴	۲	خصوصی
علمی دولتی	۱۹۴۹	۳	۶	خصوصی
راه آهن	۱۹۵۵	۶	۵۳	دولتی
نامه علمی دولتی	۱۹۵۷	۲	۶	دولتی
تکنیک	۱۹۶۱	۱۶	۲۴	خصوصی
مجله دانشکده علمی دانشگاه تهران	۱۹۶۳	۱۱	۲	دولتی
فوبیان	۱۹۶۱	۷	۱۲	دولتی
مجله علوم و تکنولوژی دانشگاه تهران	۱۹۷۱	۶	۴	دولتی
پولاد ایران	۱۹۷۲	۲	۱۲	دولتی
سنان هند ایران	۱۹۷۶	۱۰	۶	خصوصی
جوشکاری و صنعت	۱۹۷۹	۸	۲۴	خصوصی
مکانیک	۱۹۷۹	۶	۱۲	خصوصی
رشته گری	۱۹۸۰	۶	۱۲	خصوصی
صنعت مستقل	۱۹۸۰	۵	۱۲	خصوصی
دانشگاه علم و صنعت	۱۹۸۲	۴	۴	دولتی
آبزی	۱۹۸۲	۵	۶	دولتی
انتقال، دانشکده مهندسان	۱۹۸۳	۲	۱۲	دولتی
صنعت	۱۹۸۳	۴	۱۲	خصوصی
صنعت مستقل	۱۹۸۳	۳	۱۲	دولتی
آبزی	۱۹۸۴	۲	۱۲	دولتی
صنعت	۱۹۸۵	۱	۴	دولتی
صنعت	۱۹۸۵	۱	۱۲	خصوصی

علمی ایران و رقابت بین مجلات برای بالا رفتن کیفیت مقالات افزایش یابد.

۸- ازسوی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مقرراتی تنظیم شده که انجمنهای علمی در تمامی رشتهها تأسیس شود. تأسیس این انجمنها می تواند مقدمه ای برای انتشار مجلات تخصصی دست اول در زمینه های علوم کاربردی و علوم پایه محسوب شود.

● موانع برای پیشرفت و راه حلها

۱) کمبود روزنامه نگار علمی

متأسفانه در سالهای گذشته توجه کافی به تربیت روزنامه نگاران علمی در ایران نشده است. در کشورهای جهان سوم برای مقابله با عادت شنیدن و دیدن به جای خواندن و حل مشکل عدم اقامت کافی در کپکشان گوتنبرگ که قبلاً به آن اشاره شد، به شدت به یک واسطه برای تبدیل پیامهای علمی محققان به پیامهای مناسب از نظر کد و نحوه ارائه نیاز دارند. اگر براساس آنچه دیوید برلو در مورد تجزیه پیام به سه عنصر کد، محتوا و نحوه ارائه گفته توجه کنیم (۳۶)، محققان جهان سوم فقط قادر به تهیه عنصر دوم یعنی محتوا هستند و برای دو عنصر دیگر به صورتی که در یک جامعه بیانی بتوان به پیام مکتوب قدرت حرکت و نفوذ داد، نیاز به واسطه ها یا متخصصان روزنامه نگاری علمی است.

تجربه یک سال اخیر مجله «پژوهش در علم و صنعت» برای تهیه آنکت از اختراعات مهم ثبت شده در فاصله انتشار دو شماره از مجله، به خوبی نشان داد که این واسطه چگونه می تواند نقش مهمی ایفا کند. باید توجه داشت که این چنین واسطه ای را نمی توان عیناً با متون درسی دانشگاهی در این رشته که در غرب تدریس می شود، تربیت کرد. متون درسی برای تربیت چنین روزنامه نگارانی باید براساس تحقیقات در زمینه های «ارتباطات انسانی» در آن جامعه و تطبیق نتایج آن تحقیقات با تئوریهای علمی مربوط به ارتباطات جمعی و روزنامه نگاری علمی دنبال شود.

کشورهای جهان سوم باید راه حلها را براساس شرایط خود، از میان امکانات بیابند. دیگر در آستانه ورود به قرن بیست و یکم تمامی کشورهای جهان سوم باید بدانند که نسخه های تنظیم شده در غرب برای بیماریهای آنان بی نتیجه بوده و فاصله جهان سوم با دیگران روز به روز بیشتر شده است.

به عنوان مثال شاید ضروری باشد در برنامه درسهای دانشگاهی جهان سوم در رشته های علوم کاربردی، چند واحد درسی روزنامه نگاری علمی با همان محتوایی که روش تدوین آن پیشنهاد شد، گنجانده شود. به این ترتیب این افرادی می توانند در آینده در حاشیه کار اصلی خود، نقش آن واسطه مورد نظر را ایفا کنند.

۲) مرگومیر زیاد در میان نشریات علمی مشکلی است که گویا در تمام کشورهای

جهان سوم وجود دارد. همان طور که در جدول شماره ۱ نشان داده شد، متوسط عمر مجلات علمی ایران طی ۱۲۱ سال گذشته، ۶ سال بوده است. علل این عمر کوتاه به شرح زیر است:

الف- کوچک بودن بازار بالقوه این مجلات به علت پایین بودن سطح سواد و بویژه سطوح سواد بالا و دانشگاهی سبب می شود که این مجلات در مقایسه با مجلات کشورهای پیشرفته آسیب پذیرتر باشند.

ب- حوزه انتشار این مجلات فقط در محدوده مرزهای آنان است و در نتیجه از این نظر نیز بازار بالقوه کوچکی دارند. این امر ناشی از تأثیر محدودیت های زبانهای غیر بین المللی است. هنگامی که یک مجله علمی در یک کشور انگلیسی زبان منتشر می شود، حوزه انتشاری بسیار وسیعتری از محدوده بازار داخلی دارد. وجود این چنین حوزه انتشاری سبب افزایش تیراژ و به دنبال آن توانمندی بیشتر در سرمایه گذاری و جذب نیروی متخصص خواهد شد که به توسعه کیفی و کمی مجله خواهد انجامید. اما در کشورهای با زبانهای غیر بین المللی، حوزه انتشار مجلات علمی به زبانهای بومی بسیار محدود بوده و ناشران بایک بازار بسته مواجه هستند. البته این مسئله در تمامی کشورهای جهان سوم به یک حد نیست. مثلاً کشورهایی که مجلات خود را به زبان عربی منتشر می کنند، از بازار بالقوه بسیار وسیعتری برخوردار هستند، تا به زبان فارسی یا ترکی. به هر حال وجود بازارهای بالقوه کوچک آسیب پذیری مجلات علمی را بیشتر می کند.

۳) مشکلات و ازمه های علمی

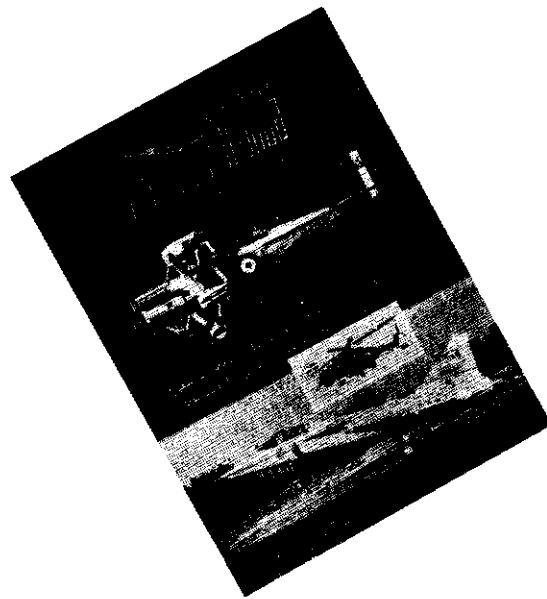
به همان گونه که علم به سرعت در حال پیشرفت است، ارتباطات در زمینه علوم نیز واژه های بیشتری را می طلبد. محل تولد این واژه ها در کشورهای است که به زبان بین المللی صحبت می کنند. وقتی این واژه ها به کشورهای دیگر راه می یابند، مشکل معادل سازی برای آنها سبب می شود که اغلب واژه تازه با همان تلفظ و فقط بادیکنته زبان محلی وارد مجلات علمی شود. وجود این واژه های نا آشنا و غریب نقش پارازیت را در ارتباطات مربوط به علوم ایفا می کند.

۴) گرایش به عامه پسند بودن در نشریات علمی مجلات علمی در کشورهای جهان سوم به سوی مجلات عامه پسند رانده می شوند. این امر ناشی از یک عامل بیرونی و یک عامل درونی است.

الف- عامل بیرونی:

در کشورهایی مانند ایران، تضادی بین کیفیت و کمیت خوانندگان مجلات علمی وجود دارد. این تضاد از آنجا ناشی می شود که ضمن آنکه در تمامی رشته های فرعی علوم پایه و کاربردی متخصصان تحصیل کرده سطوح بالا، از معتبرترین دانشگاه های جهان وجود دارد، تعداد آنها بسیار کم است.

در نتیجه ناشران مجلات علمی در این

● جدول شماره ۱۰- مجلات معدن و نفت

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
ایران اوئل ژورنال	۱۹۵۰	۲۷	۴	دولتی
اخبار نفت	۱۹۵۵	۱۹	۲۴	دولتی
معدن	۱۹۵۶	۱	۱۲	دولتی
انجمن نفت ایران	۱۹۶۰	۱۸	۲	دولتی
ایران پترول	۱۹۶۲	۱۷	۴	دولتی
صنعت نفت	۱۹۶۵	۱۱	۴	دولتی
مجله علمی دانشگاهی	۱۹۷۶	۲	۲	دولتی
مس	۱۹۷۶	۲	۲	دولتی

● جدول شماره ۱۱- مجلات پرواز و فضا

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
پرواز	۱۹۵۶	۳	۱۲	خصوصی
مزایات پرواز	۱۹۶۳	۴	۱۲	دولتی
آسمان ایران	۱۹۶۴	۱۳	۱۲	دولتی
آسمان ایران	۱۹۷۰	۵	۱۲	دولتی
هما	۱۹۷۳	۳	۱۲	دولتی

● جدول شماره ۱۲- مجلات معماری و عمران

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
آرشیفتک	۱۹۴۶	۳	۴	خصوصی
آبادانی و مسکن	۱۹۶۵	۲	۱۲	دولتی
معماری نوین	۱۹۶۵	۱	۱۲	خصوصی
جامعه و معماری	۱۹۷۹	۱	۶	خصوصی
الر	۱۹۸۰	۶	۴	دولتی

● جدول شماره ۱۳- مجلات علوم کامپیوتر

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
آگوریتیم، دانشگاه تهران	۱۹۷۲	۶	۴	دولتی
گزارش کامپیوتر	۱۹۷۹	۶	۱۲	خصوصی

● جدول شماره ۱۴- مجلات علمی برای عامه

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
علمیه دولت جنبه ایران علمی	۱۸۶۵	۴	۱۲	دولتی
مجله دانش دارالفنون	۱۸۷۶	۴	۱۲	خصوصی
گنجینه فنون علمی	۱۸۸۲	۲	۶	دولتی
سپهر دانش و فن	۱۹۰۳	۱	۲۴	خصوصی
همای علم	۱۹۱۵	۲	۱۲	خصوصی
دانشمند	۱۹۱۱	۱۰	۱۲	خصوصی
رادبو و نوبل و نوبل	۱۹۱۶	۵	۱۲	خصوصی
آشنایی با دانش	۱۹۱۵	۲۱	۱۲	خصوصی
الکترونیک	۱۹۶۶	۱۲	۶	خصوصی
دانشنها	۱۹۷۷	۲	۴	دولتی
نگار	۱۹۷۸	۴	۱۲	خصوصی
ایران انجمن	۱۹۷۹	۷	۲۴	خصوصی
علم الکترونیک	۱۹۸۰	۱	۱۲	خصوصی
تکنیک	۱۹۸۰	۲	۱۲	خصوصی
فاراد	۱۹۸۲	۳	۱۲	خصوصی
اطلاعات علمی	۱۹۸۴	۲	۱۲	خصوصی
	۱۹۸۵	۱	۲۲	خصوصی
	۱۹۸۵	۲	۲۴	خصوصی

● جدول شماره ۱۵- مجلات کشاورزی

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
فلاحیت مظهری	۱۹۰۰	۷	۱۲	دولتی
فلاحیت و تجارت	۱۹۱۸	۸	۱۲	دولتی
فلاحیت	۱۹۳۱	۷	۱۲	دولتی
فلاحیت، دانشکده کشاورزی کرخ	۱۹۳۳	۲	۱۲	دولتی
نامه کشاورزی	۱۹۳۸	۵	۱۲	دولتی
آفات و بیماریهای گیاهی	۱۹۴۶	۶	۶	دولتی
ترویج کشاورزی	۱۹۵۲	۷	۱۲	خصوصی
بیماریهای گیاهی	۱۹۶۳	۱۵	۴	دولتی
دهقان روز	۱۹۶۳	۲۰	۱۲	خصوصی
نشریه علمی	۱۹۶۵	۴	۲	دولتی
مروج	۱۹۶۶	۱۲	۴	دولتی
مجله دانشکده کشاورزی رضاییه	۱۹۷۰	۱	۳	دولتی
اگر تکالیف زمین	۱۹۷۱	۶	۶	دولتی
مجله دانشکده علوم کشاورزی	۱۹۷۶	۳	۶	دولتی
کشاورز	۱۹۷۹	۶	۱۲	خصوصی
باغبان	۱۹۸۰	۳	۱۲	خصوصی
زیتون	۱۹۸۱	۵	۱۲	خصوصی
مسائل کشاورزی	۱۹۸۲	۲	۴	خصوصی
اسرار خاک	۱۹۸۵	۱	۲	دولتی

کشورها، مجبور هستند مانند هتلداری عمل کنند که باید مثلاً برای ۵۰۰ میهمان ۳۰۰ نوع غذا تهیه کند. همین مسئله یکی از دلایلی است که باعث می شود در بسیاری از کشورهای جهان سوم انتشار مجلات علمی در رشته های خاص به زبان علمی، آنچنان که در غرب متداول است، ممکن نباشد.

بنابراین ناشران جهان سوم برای حل این مشکل و بقای خود، صفحات مجله را به موضوعات و زمینه های مختلف علمی تقسیم می کنند، در نتیجه خوانندگان و بویژه خریداران این مجلات فقط قسمتی از نیازهای خود را در صفحاتی از مجله می یابند. از سوی دیگر، ناشران در انتخاب موضوعات به نحوی عمل می کنند که به هر حال بقیه خوانندگان نیز چندان بی توجه به مقاله مورد نظر گروه اول نباشند، تا آنها بتوانند بقا و تیراژ خود را حفظ کنند. در واقع ناشران به طریقی نوع غذا دست می زنند که حداقل خواسته ۵۰۰ نفر با ۳۰۰ نوع سلیقه را برآورده کند. این عامل نیز در ترک میهمانان از آن هتل و مرگ زودرس مجله علمی مؤثر خواهد بود. اگر این هتلداری فقط به سلیقه تعدادی از مسافران خود نیز توجه کند و بقیه را رها نماید، باز هم ورشکست خواهد شد. فقط تفاوت مورد جدید با مورد قبلی آن است که پس از این مرگ زودرس، هستند خوانندگانی که حقیقتاً سوگوار و متأسف باشند.

ب- عامل درونی؛ وجود مترجمان به عنوان «دروازه بانان خیر»

بخش عمده ای از محتوای مجلات علمی برای عامه را، ترجمه تشکیل می دهد. اما به دلیل کمبود امکانات، مجلات علمی از خدمات مترجمان آزاد استفاده می کنند. این گونه مترجمان در انتخاب مطلب نیز نقش دارند، در نتیجه چون اغلب آنها تخصص کافی در رشته های مختلف علوم را ندارند، گرایش به انتخاب مطالب ساده تر داشته و عملاً نقش دروازه بان خبر را- که در غرب بیشتر به عهده سردبیران است- ایفا می کنند.

۵) جریان یک سوپه خبرهای علمی از کشورهای پیشرفته به کشورهای در حال توسعه خبرگزاریهای بین المللی، خبرهای علمی جهان سوم را کمتر انتشار می دهند. به ندرت ممکن است یک خبر اختراع یا نوآوری در جهان سوم، در تلسکوپ خبرگزاریهای بین المللی جای بگیرد. در واقع کشورهای جهان سوم دچار جریان یک سوپه خبرهای علمی هستند. به عنوان مثال طی سال ۱۹۸۶ در حدود ۸۰۰ خبر علمی در ایران منتشر شد که فقط یکی از آنها به خبرگزاریهای بین المللی راه یافت، آن هم بر اثر یک تصادف. داستان این بود که یک دانشجوی ایرانی که ضمن تحصیل، داوطلبانه در مناطق جنگی جنوب غربی ایران به عنوان امدادگر فعالیت می کرد، بانوع عجیبی از یک سوسمار مواجه شد. نمونه جانور را برای استاد خود در دانشگاه تهران فرستاد. این استاد

● جدول شماره ۱۶ - مجلات آبیاری و جنگل

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
بکتر جنگلها	۱۹۷۵	۳	۱۲	دولتی
آب	۱۹۸۵	۵	۴	دولتی
سور	۱۹۷۰	۱۸	۴	دولتی
منابع طبیعی	۱۹۷۲	۳۰	۲	دولتی
انرژی خورشیدی	۱۹۷۱	۵	۳	دولتی
زیست‌شناسی خزر	۱۹۷۱	۱	۲	دولتی
مجله شناسی	۱۹۷۴	۴	۴	خصوصی
مواضع	۱۹۷۴	۴	۵۲	دولتی
آب	۱۹۸۵	۱	۴	دولتی

● جدول شماره ۱۷ - مجلات دامداری، مرغداری و ...

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
بکتر و طیور	۱۹۵۹	۱۸	۱۲	دولتی
نامه مرغداری	۱۹۶۸	۱۰	۴	خصوصی
مرغداری ایران	۱۹۶۱	۸	۱۲	خصوصی
کانون دامپروران	۱۹۷۵	۳	۲	خصوصی
آب	۱۹۸۴	۱	۱۲	خصوصی

● جدول شماره ۱۸ - مجلات ریاضی

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
ریاضیات عالی و متوسطه	۱۹۴۰	۱	۱۲	خصوصی
یکان	۱۹۶۳	۱۵	۱۲	خصوصی
انجمن ریاضی ایران	۱۹۶۳	۴	۲	خصوصی
آشنایی با ریاضیات	۱۹۷۷	۹	۶	خصوصی
انجمن ریاضی ایران	۱۹۸۱	۳	۲	خصوصی

● جدول شماره ۱۹ - مجلات فیزیک

نام مجله	سال انتشار	مدت انتشار (به سال)	تعداد شماره در سال	ناشر (خصوصی-دولتی)
مجله دانشکده علوم دانشگاه تهران	۱۹۶۸	۴	۴	دولتی
فیزیک زمین و فضا	۱۹۷۱	۷	۲	دولتی
شکله سیموگراف	۱۹۷۱	۲	۴	دولتی
تحقیقات اتمی	۱۹۷۱	۲	۴	دولتی
انرژی اتمی	۱۹۷۹	۷	۶	دولتی
انرژی اتمی	۱۹۸۰	۵	۲	دولتی
انرژی اتمی	۱۹۸۱	۵	۲	دولتی
فیزیک	۱۹۸۲	۳	۴	خصوصی
انرژی اتمی	۱۹۸۲	۳	۲	دولتی
انرژی اتمی	۱۹۸۴	۲	۲	دولتی

ایرانی، نمونه را برای یکی از استادان دانشگاههای فرانسه که دوست او بود، ارسال کرد و موضوع از سوی او در یکی از مجلات علمی فرانسوی منتشر شد و خبر آن در اختیار خبرگزاری آسوشیتدپرس قرار گرفت و به این ترتیب خبری در زمینه کشف تیره جدیدی از سوسمار «جکسو» در سطح جهان منتشر شد. اگر جریان یکسویه اخبار علمی تبدیل به جریان دو سویه شود، انگیزه محققان جهان سوم برای ارائه نتایج کارهای خود افزایش می‌یابد و خبرگزاریها در مواردی، جایگزین مجلات علمی به زبان بومی کشورهای جهان سوم خواهند شد و مشکل محدودیتهای زبان بومی، تیراژ کم، نداشتن بازار در کشورهای دیگر به طور موضعی حل خواهد شد. برای حل این مسئله و جایگزین کردن یک برنامه منظم به جای تصادف و شانسی، شاید لازم باشد خبرگزاریهای جهان سوم، فقط عنوان خبرها و مقالات علمی محلی خود را برای آگاهی سایر خبرگزاریهای جهان بویژه خبرگزاریهای بین‌المللی بفرستند.

نام مجله	سال انتشار (به سال)	مجله‌های وابسته (به سال)	نوع مجله
بیوشیمی ایران	۱۹۶۲	۲	خصوصی
مهندسی شیمی	۱۹۶۷	۴	خصوصی

● جدول شماره ۲۱ - مجلات مربوط به جانوران

نام مجله	سال انتشار (به سال)	مجله‌های وابسته (به سال)	نوع مجله
جامعه‌های حیوانات	۱۹۵۶	۲۰	خصوصی
آکت اکولوژی ایران	۱۹۷۵	۲	خصوصی

● توضیح: در ذکر اسامی مجلات شاید اشتباهاتی وجود داشته باشد که ناشی از تبدیل لیست کامپیوتری لاتین مربوط به مقاله به لیست فارسی است. متأسفانه فیشهای فارسی ماخذ پنج کامپیوتر دردسترس مؤلفان نبود.

● پانوشتها:

- ۱- محمد صدراشمی، تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۴، ص ۴۵.
- ۲- عباس امامیان (مترجم)، کتابخانه‌های مهم دنیا و... مجله‌های دانشمندی، ص ۱۸۱، اول اردیبهشت ۶۶، ص ۲۷.
- ۳- تیراز روزنامه‌های وقایع اتفاقیه که همزمان با مجله علمی با روزنامه علمی دولت علیه ایران منتشر می‌شد، براساس جدول مندرج در یکی از شماره‌های وایع اتفاقیه که در جلد اول کتاب تاریخ سانسور در مطبوعات ایران، تألیف گوئل کهن آمده، حدود ۱۱۵۰ نسخه بوده است.
- ۴- دکتر احسان تراقی، تحولات اجتماعی ایران، انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۶۶، ص ۶۸.
- ۵- دکتر احمد تاج‌بخش، تحولات اجتماعی ایران، انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ص ۵۷.
- ۶- قیمت اجناس در سال ۱۳۵۲م، در شماره ۱۰۸ روزنامه‌های وقایع اتفاقیه چاپ شده است.
- ۷- دکتر فرهنگ- دکتر زراعی و... زندگی اقتصادی ایران، انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۴۹، ص ۲۳.
- ۸- تا سال ۱۹۶۱ در مجموع ۱۱۸۶ نشریه در ایران منتشر شد که ۳۴ عنوان آن مربوط به مجلات علمی بود.
- ۹- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۲، ص ۲۸۴، قیمت مجله درمان- منتشر شده در سال ۱۳۱۵ ش- برای مخلصان ۱۲ شماره ۳۰ روال.
- ۱۰- مجله ایران باستان، ۲۹ اردیبهشت ۱۳۱۳، ص ۱۰، متن آگهی یک کارخانه کمپوستسازی.
- ۱۱- اداره آمار وزارت فرهنگ، اردیبهشت ۱۳۴۱، ص ۱۲-۷ (آمار ۳۱۲۲۱۹).
- ۱۲- زندگی اقتصادی ایران، ص ۱۱ و ۱۲.
- ۱۳- گزارش سمپوزیوم مصرف، سال ۱۳۵۰.
- ۱۴- همان.
- ۱۵- همان.
- ۱۶- مهدی محسنیان‌راد، ارتباطات انسانی، انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۶، ص ۲۸، و از همان نویسنده: ارتباطات غیر کلامی، انتشارات دانشکده علوم اجتماعی علامه طباطبائی، ۱۳۶۵، ص ۵ و ۶.
- ۱۷- تعداد روزنامه برای هزار نفر، با محاسبه مجدد ارقام جدول صفحه ۱۲ شماره ۷ مجله تحقیقات روزنامه‌نگاری (۹۹ هزار باسواد بالاتر از شش سال، یک نسخه روزنامه) و تعداد گیرنده رادیو از گزارش سال ۱۳۴۹ مرکز بخش افکار و تحقیقات تلویزیون (تعداد گیرنده‌های رادیو ۵۱۸۹۹۲) استخراج شد.
- ۱۸- نمودارهای مربوط به مندرجات یک روزنامه عصر و یک مجله هفتگی در صفحات ۸ و ۹ شماره ۷ مجله تحقیقات روزنامه‌نگاری.
- ۱۹- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۴، ص ۸۸.
- ۲۰- کای اسکوپر برابر ۴۴، درجه آزادی ۲.
- ۲۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، آبان ۱۳۵۵، سازمان برنامه، مرکز آمار ایران، ص ۵۸ و ۶۴، تعداد شاغلان گروه کشاورزی ۲/۹۶۹/۸۴۸ نفر.
- ۲۲- دکتر تاج‌بخش، تحولات اجتماعی ایران.
- ۲۳- زندگی اقتصادی ایران، ص ۵۷.
- ۲۴- همان کتاب، سرمایه‌گذاری خارجی سال ۱۳۴۶ در زمینه صنایع دارویی و ۲ و ۳ میلیون ریال که این رقم ده برابر صنایع الکتریکی، ۳ برابر صنایع فلزی و ۶ برابر صنایع وسایل حمل و نقل بوده است.
- ۲۵- ردیف ۱۸۹، جدول ۱۲.

26- Davib Beric (1980): The Process of Communication, Michigan State University, New York; Rinehart and Winston.

● مهدی محسنیان‌راد، محقق و مدرس علوم ارتباطات اجتماعی است.

● سعید محمد جعفری، روزنامه نگار علمی نویسنده کارشناس ارتباطات بین‌المللی است.

اگر به نحو صحیحی برنامه‌ریزی شود، همین نسل می‌توانند وقتی بزرگتر شدند به مجلات علمی برای عامه روی آورده و اگر محتوای این مجلات به نحوی باشد که رابطه علم را در حل مشکلات جامعه جا بیندازد، درس‌های بعد خوانندگان جدیدتر مجلات علمی تخصصی شوند.

وجود دنیای تخیلی و ساختن تصاویری افسانه‌ای و رازگونه از قدرت عظیم علمی کشورهای پیشرفته در داخل این مجلات، خواننده را به طور غیرمستقیم معطوف به ناتوانی شدید خود می‌کند و این امر در نهایت می‌تواند به نازایی علمی بینجامد.

شاید بتوان در برنامه‌های درسی دانشگاه در جهان سوم، هردانشجو را موظف کرد که طی تحصیل حداقل یک مقاله علمی (با ضوابطی که باید تعیین شود)، به صورت تحقیق کتابخانه‌ای از متون خارجی برای انتشار در یکی از مجلات علمی برای عامه آماده کند. راهنمایی استادان و برنامه‌ریزی مشترک وزارت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت ارشاد می‌تواند منبع عظیمی از خوراک مناسب برای این مجلات فراهم آورد.

بدیهی است باید کتابخانه‌های این کشورها برای این منظور تقویت شوند. علاوه بر آن دولت‌های جهان سوم می‌توانند زمینه تشویق‌های مادی لازم را برای مجلات علمی برای عامه‌ای که ضمن حفظ تمامی انگیزه‌های مناسب برای جذب خواننده، به مسایل علمی مرتبط با نیازهای کشور می‌پردازند، ایجاد کنند.

یک بار دیگر یادآوری می‌شود که کشورهای جهان سوم باید راه‌حلی را براساس شرایط خود، از میان امکانات بیابند. دیگر در آستانه ورود به قرن بیست و یکم، کشورهای جهان سوم باید بدانند که نسخه‌های تنظیم شده در غرب برای بیماری‌های آنان بی نتیجه بوده و فاصله جهان

(۶) ایجاد جهان خیالی در ذهن خوانندگان مجلات علمی برای عامه.

این مشکل نه تنها در مجلات علمی، بلکه در سریال‌های تلویزیونی غربی که با قیمت‌های ارزان در اختیار فرستنده‌های تلویزیونی جهان سوم قرار می‌گیرد، با فیلم‌های سینمایی و غیره نیز به چشم می‌خورد. در ایران پس از انقلاب اسلامی نمایش سریال‌های آمریکایی متوقف شد و سریال‌های تلویزیونی کشورهای کمونیستی نیز جایگزین نگردید، بلکه سریال‌های خاصی که با شرایط اجتماعی جامعه تطبیق داشت، از کشورهای مختلف از جمله جهان سوم خریداری شد.

اما این مسئله در مورد مجلات علمی برای عامه، به شدت وجود دارد. همان‌طور که گفته شد پرتیراژترین مجله علمی برای عامه ایرانی، حدود ۸۵ درصد مطالبش ترجمه است. این ترجمه‌ها مطالبی است که با حقایق زندگی روزمره مردم جهان سوم بسیار متفاوت است. فقط در یک شماره از همان مجله مورد نظر، مقالاتی درباره تلسکوپ که ۱۵ میلیارد سال پیش را نشان می‌دهد، کیهانشناهی کیهانشان‌خوار، پیرشدن بدون پیری و پوکی استخوان، هواپیمای ای-۷ کورسیر-۲ و... چاپ شده است.

اگر توجه داشته باشیم که در حال حاضر بالاترین تیراژ مجلات در ایران مربوط به مجلات مخصوص کودکان است (تیراژ متوسط آنها ۲۵۱ هزار و ۵۰۰ نسخه) و پس از آن مجلات ورزشی با ۱۶۸ هزار تیراژ متوسط قرار دارند و سومین تیراژ مربوط به مجلات علمی برای عامه می‌باشد، می‌توان حدس زد که گروه عظیمی از خوانندگان خردسالی که در کنار برنامه‌های تلویزیونی، مجله مخصوص کودکان را خریداری کرده و می‌خوانند، وجود دارند که